

Ajankohtaista uudessa vammaispalvelulaissa

Kuinka lakia luetaan –webinaari 26.3.2026
Vammaispalveluiden asiantuntija, HTM Anne Saarinen

Kehitysvammaisten
Tukiliitto ry

Esityksen sisältö

- Kenelle ja missä tilanteessa vammaispalveluja?
- Elämänvaiherajaus
- Henkilökohtainen apu ja erityinen osallisuuden tuki omaishoidettavan palveluina
- Läheinen henkilö avustajana
- Mitä voin tehdä, jos palveluita ehdotetaan heikennettäväksi hyvinvointialueen puolelta?

Vammaispalvelulain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;

2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;

3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

▪ **Lain tarkoituksen tulee ohjata sen soveltamista.**

VPL 2 § elämänvaiherajauksella

2 § Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

Tässä laissa säädetään vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista, jäljempänä *vammaispalvelut*.

Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän **toimintarajoitteen johdosta välttämättä** apua tai tukea **tavanomaisessa elämässä**.

Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain, ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain, varhaiskasvatuslain, perusopetuslain tai muun lain perusteella.

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön **avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta**. Tässä laissa tarkoitetaan elämänvaiheella ihmisen yleiseen elämäntilanteeseen kuuluvaa ajanjaksoa, johon liittyy sille tyypillisiä kehitysvaiheita ja tehtäviä. Tässä laissa tarkoitettuja elämänvaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee ottaa huomioon, mitä 1 §:ssä säädetään lain tarkoituksesta. Arvioinnissa tulee lisäksi ottaa huomioon palveluiden jatkuvuus siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen. Arviointi oikeudesta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee tehdä yksilöllisesti osana 4 §:ssä ja sosiaalihuoltolain 36 ja 37 §:ssä tarkoitettua palvelutarpeen arviointia.

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta **sopivia ja riittäviä**. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä.

Edellä 3 momentissa tarkoitetun lain perusteella järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain mukaisesti. Sen lisäksi, mitä mainitun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, edellä 3 momentissa tarkoitetun lain perusteella järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on **jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava**, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

VPL 2 § elämänvaiherajauksella

Soveltamisala=kenelle ja missä tilanteessa palvelut järjestetään tämän lain mukaisesti

Soveltamisalassa mukana

- Vammaisen henkilön määritelmä
- Yleislakien ensisijaisuus
- Elämänvaiherajaus
- Yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivat ja riittävät palvelut
- Suojasäännös asiakasmaksujen alentamisesta yleispalveluissa

Vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

= 2026 voimaan tulleen muutoksen myötä on tarkennettu lainsäädäntöä siitä, kenelle vammaispalveluja on tarkoitus järjestää.

- Tavoitteena n. 20 milj. euron säästö
- MUTTA toisaalta samalla muutoksen esitöissä todetaan, että:

Rajauksella ei ole tarkoitus olennaisesti muuttaa sitä, ketkä voivat saada vammaispalveluita (esim. ei ole tarkoitus heikentää lasten ja nuorten asemaa eikä heidän pääsyään vammaispalveluihin).

Edelleen tarkoituksena on, että aiemmat väliinputoajat, kuten autismi- ja neurokirjon ihmiset, pääsevät yhdenvertaisesti muiden vammaisten ihmisten kanssa vammaispalveluiden piiriin

Tavoitellaan lain soveltamisen yhdenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta eri hyvinvointialueilla.

Tarkoitus on säilyttää vammaispalvelut erityispalveluina niitä välttämättä tarvitseville henkilöille.

Elämänvaiherajaus 1/2

- Perusteluissa on katsottu, että vastaavaa rajausta on asiallisesti sovellettu jo aiemmin, minkä vuoksi sillä olisi ainakin lyhyellä aikavälillä vain vähäisesti itsenäisiä vaikutuksia
- Arvioitaessa oikeutta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa (lapsuus, nuoruus, aikuisuus, vanhuus) tulee ottaa huomioon VPL 1 §:n mukainen **lain tarkoitus** sekä **palveluiden jatkuvuus** siirryttäessä elämänvaiheesta toiseen
 - Elämänvaihe sisältää erilaisia kehitysvaiheita ja tehtäviä
 - Elämänvaiheet limittyvät toisiinsa ja voivat toteutua samanaikaisesti, ja vammaisella henkilöllä kehitys voi tapahtua eri tahtiin kuin vammattomilla ihmisillä
 - Kaikki elämänvaiheet sisältävät elämän murroskohtia tai tilanteita, joissa korostuu vammaisen henkilön tarve saada erityispalveluita (esim. muutto omaan kotiin, opintojen aloitus, työelämään siirtyminen, perheen perustaminen, lapsen syntymä, läheisen kuolema)
 - Myös elämäntilanteella on merkitystä kussakin elämänvaiheessa, joten myös siksi tarvitaan yksilöllinen arviointi, eivätkä kategoriset esim. ikään liittyvät linjaukset ole mahdollisia

Elämänvaiherajaus 2/2

- Arviointi oikeudesta saada vammaispalveluita eri elämänvaiheissa tulee tehdä yksilöllisesti osana VPL 4 §:ssä ja SHL 36-37 §:issä tarkoitettua palvelutarpeen arviointia
 - Tämä yksilöllinen arviointi on tehtävä soveltamisalapykälää ja palveluiden myöntämisedellytyksiä **lain tarkoituksen** mukaisesti ja **perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti** soveltaen → ei voida tehdä kategorisia linjauksia, rajauksia tai määritelmiä, jotka voisivat sulkea joitain vammaisia ihmisiä automaattisesti VPL-palveluiden ulkopuolelle.
 - Miten varmistetaan riittävät resurssit ja osaaminen näihin arviointeihin? Edellyttää käytännössä ainakin sitä, että myös vammaispalveluista ollaan mukana tekemässä tätä arviointia, kun kyseessä on VPL 2 §:n mukainen vammainen henkilö! (Myös STM on tulkinnut asiaa näin.)

Elämänvaiherajauksen huolenaiheita vammaisten ihmisten oikeuksien kannalta

- Heikennys vammaisten ihmisten asemaan: tavoitellaan säästöjä ja samalla myös legitimoidaan hyvinvointialueilla jo nyt tapahtuvaa vammaisten ihmisten siirtämistä heille huonommin soveltuviin ja joskus jopa olemattomiin yleispalveluihin, mikä kohdistuu vahvimmin esim. lievästi kehitysvammaisiin ihmisiin ja autismi- ja neurokirjon ihmisiin, mutta joissain tapauksissa myös vaikeimmin vammaisiin ihmisiin.
- Ikääntyvien ja ikääntyneiden vammaisten ihmisten vammaispalveluiden saaminen todennäköisesti vaikeutuu.
- Miten käytännössä toteutuu vammaisen lapsen oikeus hänen tarpeidensa mukaisiin vammaispalveluihin sekä perheen mahdollisuus saada myös jatkossa tarvitsemansa jaksamisen tuki?
- Miten varmistetaan PeV:in edellyttämä soveltamisala- ja palvelusäännösten perus- ja ihmisoikeusmyönteinen soveltaminen? Miten saadaan yleis- ja vammaispalveluiden ammattilaiset tekemään yhteistyötä, kuten työparityötä, palvelutarpeen arvioinnissa?

**Henkilökohtainen apu
ja erityinen
osallisuuden tuki
omaishoidettavan
palveluina**

Henkilökohtainen apu

Vammaisella henkilöllä oikeus saada henkilökohtaista apua, jos hän tarvitsee toisen henkilön apua:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä tai opiskelussa; tai
- 3) vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Hk-avun tarkoituksena on, että vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu yhdenvertaisesti muiden kanssa niissäkin tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua.

Myöntämisen edellytys: vammaisen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä.

Osana palvelun kokonaisuutta voi kuulua avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon.

Henkilökohtainen apu ja sen muutoksia

- Voimavaraedellytyksen "loiventuminen" (käytännössä erityisesti vapaa-ajan avun osalta): "vammainen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä"
- Laissa säädetyt tuottamistavat oltava käytössä: Työnantajamalli, palveluseteli ja oma tuotanto tai ostopalvelu.
- **Työnantajamalli edellyttää suostumusta** työnantajana toimimiseen sekä **kykyä** vastata työnantajan velvollisuuksista.
 - Alaikäisen lapsen huoltaja tai täysi-ikäisen vammaisen henkilön edunvalvoja **voi toimia** asiakkaan puolesta avustajan työnantajana vastaavin edellytyksin kuin vammainen henkilö itse.
- **Kaikissa tuottamistavoissa sijaisjärjestelyiden toteuttaminen** on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja palvelua koskevaan päätökseen.
- Käytännössä näkynyt henkilökohtaisen avun vähentäminen päivittäisissä toimissa, korvaaminen kotihoidolla tai jopa vain omaishoidolla.

Perheenjäsenen henkilökohtaisena avustajana?

- Lähtökohtaisesti avustajana perheen ulkopuolinen henkilö
- ”perheenjäsenen avustajana erityisestä syystä, jos se on vammaisen henkilön edun mukaista”. → poistunut erityisen *painava* syy
- Arvioitaessa on silti ”kiinnitettävä huomiota palvelun tarkoitukseen mahdollistaa vammaisen henkilön omia valintoja ja itsenäistä elämää”.
- Avustajana ei voisi toimia vammaisen henkilön puoliso, lapsi, vanhempi eikä isovanhempi, ellei sitä olisi pidettävä vammaisen henkilön edun mukaisena ja hänelle sopivana ja tarkoituksenmukaisena ratkaisuna. Lain perustelujen mukaan täysi-ikäinen ja varsinkin eri taloudessa asuva sisarus matalammalla kynnyksellä mahdollinen.
- Esim. kun on äkillinen avuntarve, perheen lomamatka, toimintarajoitteeseen liittyvä syy (esim. suuret haasteet kommunikaatiossa), yksityisyyden suoja ja perhesyyt 24/7 avustustilanteissa, tai kun perheen ulkopuolista avustajaa ei löydy.
- Huom. Avustajana toimiva perheenjäsen, ”ei voisi hoitaa yhtäaikaisesti samaa tehtävää omaishoitosopimuksen perusteella”. (HE 191/2022)

Henkilökohtainen apu asumisen tuen järjestämistapana

- VPL:n mukaista asumisen tukea (18 §) on mahdollista järjestää pääosin henkilökohtaisen avun avulla ja täydentää muilla palveluilla.
- Henkilökohtaisella avulla voi myös täydentää pääasiassa muulla tavoin järjestettyä asumisen tuen palvelukokonaisuutta. Esim. vapaa-ajan ja harrastusten mahdollistaminen.
- Asumisen tuki voidaan toteuttaa palvelujen yhdistelmänä, esim. omaishoito + hk-apu + kotihoito + päivätoiminta

Erityinen osallisuuden tuki

Tarkoitus turvata vammaisen henkilön oikeus osallistua ja päästä osalliseksi sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteissa ja vapaa-ajan toiminnassa myös silloin, kun hän ei kykene itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan avun sisällöstä.

Turvataan oikeus osallisuuteen kun henkilö ei ole oikeutettu henkilökohtaiseen apuun tai henkilökohtainen apu ei ole sopiva palvelu.

- Ei voi saada samaan aikaan henkilökohtaisen avun kanssa.
- Palvelun saanti ei edellytä minkäänlaista kykyä muodostaa tai ilmaista omaa tahtoa.
- Tukea antavan henkilön on huolehdittava siitä, että vammaisen henkilön omaa tahtoa ja toivomuksia selvitetään niin tarkkaan kuin se on mahdollista.
- Oikeus erityiseen osallisuuden tukeen asumismuodosta riippumatta.

Erityisen osallisuuden tuen toteuttaminen

- Tukea antaa **ensisijaisesti** sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö tai muun soveltuvan tutkinnon suorittanut, **toissijaisesti** muuten osaamisensa puolesta tehtävään soveltuva henkilö. Ei nimenomaista pois rajausta perheenjäsenen toimimisesta erityisen osallisuuden tuen toteuttajana.
- Mieluisan vapaa-ajan toiminnan etsiminen ja kokeileminen, mieluisalta vaikuttavan toiminnan käytännön järjestelyt, apu kommunikointi- tai yhteydenpitovälineiden käyttämiseen.
- Mahdollista toteuttaa osittain tai kokonaan vammaisen henkilön kotona tapahtuvana toimintana, **jos se on vammaisen henkilön toivomusten tai edun mukainen vaihtoehto.**
 - esim. taiteen harrastamista, ruuanlaittoa tai leipomista, apua kommunikointi- tai yhteydenpitovälineiden käyttämisessä.
- Sopeutetaan ja mukautetaan ympäristöä, toimintaa ja tekemistä vammaiselle henkilölle sopivaksi.
- Tarvittaessa palvelun käyttämiseen tarvittavat kuljetukset liikkumisen tukena.
- Omaishoidon tuella toteutuvassa asumisessa oltava yhdenvertainen oikeus saada erityistä osallisuuden tukea – erityisenä osallisuuden tukena saatava apu ei pääosin kuulu hoivasta ja hoidosta vastaamiseen kotioloissa.

Mitä voin tehdä, jos palveluja aiotaan heikentää?

- Sosiaalihuollon asiakkaalla on aina oikeus tulla kuulluksi omassa asiassa (SHL 31 §; HL 34 ja 35 §). Näkemyksille ja toiveille on annettava merkitystä asian ratkaisussa.
- Vammaispalvelulaki korostaa asiakkaan osallisuutta ja sen tukemista kaikissa palveluprosessin vaiheissa.
- Palvelujen on perustuttava kirjalliseen päätökseen, jossa on myös perusteltava, jos poiketaan asiakassuunnitelmaan kirjatusta palvelujen kokonaisuudesta (SHL 45.4 §).
- Palvelujen muuttaminen perustuu yksilölliseen arvioitiin → kategorinen palvelujen muuttaminen esim. koko asiakasryhmälle ei ole mahdollista ilman sitä.
- Kirjallinen päätös palvelusta → mukana muutoksenhakuohje, jonka mukaisesti **oikaisuvaatimus ja valitus**
- Tyytymättömyys viranomaisen toimintatapaan tai kohteluun → **muistutus ja kantelu**
- **Sosiaaliasiavastaava** tukena asiakkaan oikeuksiin ja kohteluun liittyvissä asioissa
- Palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmapalaveriin valmistautuminen:
[Hyvän elämän palapeli. Kehitysvammaliitto 2020](#)
[Etukäteismateriaalit asiakassuunnitelmaan tai palvelutarpeen arviointiin. THL](#)

Kehitysvammaisten
Tukiliitto ry

Kiitos! Lisätietoja tarvittaessa lakineuvonta@tukiliitto.fi